

KIND ZIJN IN EEN ASIELCENTRUM

Kansen versterken voor
gezinnen na de vlucht

KATJA FOURNIER, KAAT VAN ACKER,
DIRK GELDOLF & ANKE HEYERICK

Eerste uitgave: 2022

Gepubliceerd door

Acco cv, Sluisstraat 10, 3000 Leuven, België

E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Voor Nederland:

Acco Uitgeverij, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland

E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.acco Uitgeverij.nl

Omslagontwerp: www.frisco.be

Zetwerk: Carius Group

© 2022 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cv), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden voor het copyright op te sporen. Mogelijk is dat niet overal gelukt. Wie toch denkt rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

D/2022/0543/92

NUR 130

ISBN 978-94-6379-918-8

EUROPEAN UNION
Asylum, Migration
and Integration Fund

Odisee
IC-ON-RESEARCH

Wetenschappelijk Centrum
Gezinswetenschappen

INHOUD

1. Kinderen en gezinnen in de opvang beter ondersteunen	9
1	10
2	11
3	11
4	12
5	13
6	14
7	16
8	17
2. Naar een kindvisie in cocreatie: methodologie en aanpak	21
1	22
1.1	22
1.2	22
1.3	23
2	25
2.1	25
2.2	26
3. Kindertijd en ouderschap in de opvang	29
1	30
1.1	30
1.2	30
1.3	31
1.4	32
1.5	33
1.6	34
2	34
2.1	34
2.2	35
2.3	37
2.4	38
3	38
3.1	38
3.2	40
3.3	41
4	44

4. Positieve gezinsdynamieken ondersteunen	47
1 Bewustzijn van verschillende referentiekaders	48
1.1 Gezinnen begeleiden: vanuit welk referentiekader?	48
1.2 (H)erkennen van de collectieve opvang als aparte opvoedingscontext	49
2 Welke rol hebben opvangmedewerkers bij gezinsondersteuning?	51
2.1 De nood aan gezinsondersteuning	51
2.2 Vormen van gezinsondersteuning	54
2.3 Relatie tussen ouder en kind ondersteunen	55
2.4 Positieve groepsdynamieken tussen kinderen ondersteunen	57
3 In gesprek gaan over ouderschap en gezinsdynamieken	59
3.1 Een transgeneratieel, transcultureel en transnationaal perspectief	59
3.2 Inspirerende gespreksmethodieken	61
4 Ouders en gezinnen gericht en actief ondersteunen	65
5. De (on)veiligheid van opvangcentra voor kinderen en gezinnen	69
1 Een centraal thema bij kinderen, ouders en medewerkers	69
2 Hoe ervaren kinderen en gezinnen (on)veiligheid?	70
2.1 Een continuüm van geweld	70
2.2 Een brede kijk op (on)veiligheid	72
3 Wat bepaalt (on)veiligheid in de collectieve opvang?	73
3.1 Onveilige infrastructuur	73
3.2 Relatieve (on)veiligheid	76
3.3 De vele gezichten van geweld in de collectieve opvang	79
3.4 Factoren die voor geborgenheid, verbinding en vertrouwen zorgen	85
4 Meer inzetten op veiligheid	87
6. Samen werk maken van veilige opvangcentra	91
1 Voorkomen van onveiligheid en geweld	92
1.1 Een positief leefklimaat en kwaliteitsvolle begeleiding	92
1.2 Oog hebben voor drempels om onveiligheid te melden	93
1.3 Participatie als preventie	97
1.4 Risicoanalyses maken onveiligheid zichtbaar	99
2 Reageren op geweld	100
2.1 Signalen herkennen	100
2.2 Reageren bij en na geweld	103
2.3 Het opvolgen van gevoelige situaties als team	109
2.4 Bijzondere aandacht voor seksueel geweld	111
2.5 Gericht doorverwijzen wanneer noodzakelijk	112
3 Het taboe rond geweld doorbreken	114

7. Werken aan het psychosociaal welzijn van gezinnen	117
1 Het traumamodel	118
1.1 Wat is het traumamodel?	118
1.2 Een kritische evaluatie van het traumamodel	119
2 Een psychosociale benadering van welzijn	121
3 Een psychosociale benadering in de praktijk van de opvang	123
3.1 De voorwaarden voor een gesprek over geestelijke gezondheid	123
3.2 Directe en indirecte hulpvragen herkennen	125
3.3 Effectief doorverwijzen, of net niet?	127
3.4 Inzetten op psychosociaal welzijn	129
4 Kinderen en ouders psychosociaal ondersteunen	131
8. Schakelen en verbinden naar onderwijs en vrije tijd	135
1 Opvangmedewerkers als schakelfiguren	135
2 Onderwijs voor alle kinderen ondersteunen	135
2.1 'School is cool'	136
2.2 Samenwerkingen met scholen	137
2.3 Samen zoeken naar aangepast onderwijs	139
2.4 Kinderen ondersteunen bij hun schoolwerk	140
2.5 Schakelen en verbinden is ook ouders betrekken	141
2.6 Kinderen met specifieke leernoden	143
2.7 Transfers tussen centra vermijden	144
3 Schakelen naar spel, sport en vrije tijd	144
3.1 Vrije tijd in het centrum	145
3.2 Kindvriendelijke ruimtes in het centrum	146
3.3 Schakelen naar en verbinden met het lokale vrijetijdsaanbod	148
4 Niet altijd bevoegd, wel mee verantwoordelijk	149
9. Kind- en gezinsvriendelijk werken als opvangmedewerker	153
1 Werken in een opvangsector onder constante druk	154
1.1 Een genormaliseerde crisismodus	154
1.2 Opvangcrisissen werken door in alle opvangcentra	155
1.3 Tijdelijkheid als hypotheek	156
1.4 Worstelen met maatschappelijke ambiguïteit	157
1.5 Worstelen met institutionele ambiguïteit	158
2 Werken in een opvangcentrum	159
2.1 Personeelsbeleid in crisismodus?	159
2.2 Personeelsverloop versus duurzame relaties	160
2.3 Breed samenwerken in teamverband	160
2.4 Maatwerk versus flexibiliteit?	161
3 Bewoners en medewerkers delen (on)macht en nood aan erkenning	164

4	De nood aan steun en zelfzorg	166
4.1	De nood aan ondersteuning	166
4.2	Het belang van zelfzorg	167
5	Duurzaam inzetten op opvangmedewerkers	169
10. The ways forward... Aanbevelingen voor het beleid		173
1	Een gedeelde verantwoordelijkheid	174
2	Kindvriendelijke opvangcentra	174
3	Kinderen ondersteunen vraagt om gezinnen te ondersteunen	175
4	Infrastructuur op maat van kinderen en gezinnen	176
5	Maak van veiligheid een beleidsprioriteit	177
5.1	Een plan voor de veiligheid van kinderen en gezinnen	178
5.2	Personeelsbeleid met oog voor veiligheid	178
5.3	Interne processen en externe samenwerking	179
5.4	Omgaan met situaties van geweld en risicobeheer	180
5.5	Menselijke, beschermende en faciliterende omstandigheden	180
5.6	Monitoring van de toepassing van het veiligheidsplan	181
6	Schakelen en verbinden: organiseer een sterk netwerk rond opvangcentra	182
6.1	Nood aan geestelijke gezondheidszorg invullen	182
6.2	Sterker schakelen naar onderwijs	183
7	Hoe kindvriendelijk is het asiel- en opvangbeleid?	184
8	Zet het belang van kinderen centraal	185
Referenties		187

10. THE WAYS FORWARD... AANBEVELINGEN VOOR HET BELEID

De collectieve asielopvang in België is vandaag onvoldoende afgestemd op de noden van kinderen en gezinnen. Dat leerden ons de bijna honderdvijftig diepte-interviews met kinderen, gezinnen, opvangmedewerkers en experts in negen opvangcentra in Vlaanderen en Wallonië. De interviews leggen vele pijnpunten bloot, maar laten ook tal van verbeterpunten en goede praktijken zien. Ook uit de bespreking van de onderzoeksresultaten met mensen uit de opvangsector in een lerend netwerk, uit tal van casussen tijdens de vormingen en uit internationale goede praktijken nemen we verbeterpistes mee.

Dit boek schetst hoe opvangcentra kind- en gezinsgericht kunnen en moeten worden. Hoe ouders en kinderen beter ondersteunen bij de opvoeding en bij veranderende gezinsdynamieken? Hoe centra veiliger maken? Hoe verbinden en schakelen naar geestelijke gezondheid, onderwijs en vrije tijd?

Vier fundamenteën leggen een stevige basis voor een visie op kind- en gezinsvriendelijke asielopvang. Kinderen in de asielopvang moeten in de eerste plaats kind kunnen zijn. Een tweede fundament is het internationale kinderrechtenverdrag, dat ook door ons land is goedgekeurd in 1992. Het is in opvangcentra evenzeer van toepassing als in andere contexten, of zou dat toch moeten zijn. Kinderen meer kansen geven betekent ten derde ouders en gezinnen sterker ondersteunen. Dat gebeurt ten vierde het best vanuit een krachtgerichte benadering, die de vele veerkrachtige handelingen van kinderen en gezinnen in de asielopvang (h)erkent en de opvang zo organiseert opdat gezinnen ruimte krijgen voor en ondersteund worden in hun veerkrachtige handelingen. Deze vier fundamenteën schragen ook de visietekst *Begeleide kinderen en gezinnen in de asielopvang*, die we in cocreatie met de opvangpartners ontwikkelden (Fournier *et al.*, 2021). Deze visietekst is de inspiratiebron voor onze beleidsaanbevelingen.

1 **EEN GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID**

De visietekst *Begeleide kinderen en gezinnen in de asielopvang* (Fournier et al., 2021) biedt een kader voor wat een meer kind- en gezinsgerichte asielopvang kan en moet zijn. In het boek en tijdens de vormingen bieden we hefboomen voor opvangmedewerkers om in de dagelijkse praktijk en in de huidige context meer kind- en gezinsgericht te werken.

Tegelijk is duidelijk dat dit de individuele verantwoordelijkheid van opvangmedewerkers overstijgt. De collectieve asielopvang meer kindgericht maken en de opvangpraktijk in lijn brengen met het internationale kinderrechtenverdrag, vereist een beleidscontext die hier veel meer dan vandaag op inzet. Een kind- en gezinsvisie moet gedragen zijn door het hele opvangnetwerk en geruggensteund vanuit het asielbeleid. Dat vereist beleids- en politieke beslissingen, niet alleen over de principes, maar ook in de praktijk om de voorwaarden te creëren. Daarom bundelen we in dit slothoofdstuk de beleidsaanbevelingen uit de interviews, uit het lerend netwerk, uit de internationale literatuur en uit de vorige hoofdstukken.

We focussen daarbij eerst op het belang van kind- en gezinsvriendelijkheid, van aangepaste infrastructuur, de nood aan een veel meer gecoördineerd beleid om veiligheid te garanderen in de opvang en om een betere ondersteuning van gezinnen te kunnen waarmaken. Vervolgens bekijken we de beleidsvoorwaarden om de schakel- en verbindingsfunctie ten aanzien van geestelijke gezondheid, onderwijs en vrije tijd sterker te kunnen opnemen. Tot slot staan we stil bij de kindvriendelijkheid van het bredere asiel- en opvangbeleid.

2 **KINDVRIENDELIJKE OPVANGCENTRA**

Kind- en gezinsvriendelijke asielcentra moeten plaatsen zijn waar kinderen zich veilig voelen, in hun gezin en in de opvang, én waar hun kansen tot ontplooiing en ontwikkeling maximaal zijn. Opvangstructuren moeten niet alleen plaatsen zijn waar kinderen en gezinnen zich veilig voelen, maar ook waar hun veerkracht maximaal wordt erkend en bevorderd.

Een kindvriendelijke en krachtgerichte basishouding van hulpverleners en opvangmedewerkers is daarom cruciaal voor de kwaliteit van de begeleiding. Daarvoor moet al wie met kinderen werkt, aangepaste vorming en ondersteuning krijgen. Deze vormingen geven onder meer inzicht in de ontwikkelingskansen en dynamieken

van kinderen, en in hun behoeften en rechten. Ze zetten in op de ontwikkeling van krachtgerichte communicatieve vaardigheden met kinderen en ouders.

Kindvriendelijke informatie en participatie zijn voorwaarden om actorschap van kinderen mogelijk te maken. Kinderen worden op een kindvriendelijke wijze geïnformeerd, in een taal die zij begrijpen, over hun leven in het centrum en op school, over hun rechten, over alle zaken die hun aanbelangen en over de personen en diensten waar ze steun kunnen krijgen. Zij krijgen ook informatie over hun verantwoordelijkheden (afhankelijk van hun leeftijd en maturiteit) en over het gedrag dat van hen wordt verwacht. Zo krijgen kinderen meer controle over hun dagelijks leven.

3 KINDEREN ONDERSTEUNEN VRAAGT OM GEZINNEN TE ONDERSTEUNEN

Een visie op kindvriendelijke opvang uitwerken is onlosmakelijk verbonden met het ontwikkelen van een visie op de rechten en verantwoordelijkheden van ouders en gezinnen in de opvang. Opvangmedewerkers ondersteunen gezinsleden in hun (ouder)rol en creëren mee ruimte voor positieve gezinsdynamieken. Deze ondersteuning van ouders en gezinsleden in de opvang kan verschillende vormen aannemen, van informatie tot materiële en socio-emotionele steun. De ondersteuning wordt op maat van de gezinnen aangeboden, vertrekkend van hun (hulp) vragen. Men communiceert open en constructief met de ouders en/of gezinsleden over het aandeel dat ze kunnen opnemen in het beantwoorden van de noden van hun kinderen.

Praktijken die autonomie en privacy bevorderen, staan centraal. Aanbieden van vormen van kinderopvang of het organiseren van initiatieven om positieve relaties tussen ouders en hun kinderen te bevorderen kunnen daarbij van cruciaal belang zijn (El Khani *et al.*, 2016). De formele en informele steun- en hulpbronnen in België en in het land van herkomst worden samen met de gezinsleden geïdentificeerd en geactiveerd. Gezinnen worden erkend in hun transnationale identiteit of realiteit. Structurele of praktijkgebonden barrières die de autonomie en de veerkracht van de gezinnen beperken, worden, waar mogelijk, weggewerkt.

Bij de begeleiding van kinderen en gezinnen wordt rekening gehouden met de duur van het verblijf in de opvang. Uit onderzoek blijkt dat hoe langer een kind en zijn gezin in de opvang zitten, hoe meer hun veerkracht wordt aangetast en hoe groter de kans is dat gezinnen extra ondersteuningsbehoeften ontwikkelen (Groeninck *et al.*, 2019; Lietaert *et al.*, 2019).

4 **INFRASTRUCTUUR OP MAAT VAN KINDEREN EN GEZINNEN**

Kind- en gezinsgerichte asielopvang vereisen een kind- en gezinsvriendelijke infrastructuur. Lokale opvanginitiatieven zijn vaak beter afgestemd op gezinsdynamieken. In collectieve opvangstructuren is kind- en gezinsgerichte infrastructuur vandaag al te vaak niet aanwezig, leerden we. De kwaliteit van de opvanginfrastructuur heeft nochtans een fundamentele impact op het welbevinden en de manier van samenleven van de bewoners.

Kindvriendelijke ruimtes zijn essentieel voor kinderen om hun leven (weer) op te bouwen en een gevoel van vertrouwen te creëren. Alle centra hebben nood aan kindvriendelijke binnen- en buitenruimtes voor verschillende leeftijdscategorieën, waar kinderen in een beschermde omgeving kunnen spelen en/of deelnemen aan (georganiseerde) activiteiten. Dat is noodzakelijk om zich te ontwikkelen op zintuiglijk en motorisch niveau, te socialiseren, te leren en zich te uiten. Bij de inrichting van die ruimtes houdt men rekening met de toegankelijkheid, en de noden verbonden aan de leeftijd en het gender van de kinderen.

Maaltijden zelf kunnen bereiden en samen met gezinsleden kunnen eten zijn cruciaal voor de gezinsdynamieken en de gezinsrollen. Daarom moeten alle gezinnen de mogelijkheden hebben om zelf te kunnen koken.

Het garanderen van veiligheid en integriteit in opvangcentra vereist aangepaste infrastructuur. Veilige toegang tot het sanitair en privacy van kinderen, gezinnen en gezinsleden zou gegarandeerd moeten zijn. We pleiten ervoor om op regelmatige basis feedback te vragen aan gezinnen, zowel ouders als kinderen, over plaatsen en ruimtes in de opvang.

Daarom zou zowel bij de keuze of de ontwikkeling van nieuwe asielcentra, bij de renovatie van bestaande centra als bij het toewijzingsbeleid kind- en gezinsvriendelijkheid prioriteit moeten krijgen. Bij de locatiekeuze moeten de mobiliteitsmogelijkheden, de makkelijke bereikbaarheid van aangepast onderwijs, aangepaste zorg en vrije tijd, belangrijke aandachtspunten vormen. Het is fundamenteel om de ruimere omgeving van zowel individuen als organisaties en instellingen te betrekken bij het centrum en bij de bewoners.

5 **MAAK VAN VEILIGHEID EEN BELEIDSPRIORITEIT**

Opdat kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen, zijn objectieve veiligheid en een gevoel van veiligheid fundamenteel. Een centrum dat voor kinderen veilig en geborgen aanvoelt, is een gemeenschappelijk doel en een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle personeel en alle bewoners.

Tijdens het hele onderzoek kwam meer inzetten op veiligheid van kinderen en gezinnen als een prioriteit naar voren. We hebben (te) veel kinderen geïnterviewd die direct of indirect in contact waren gekomen met verschillende vormen van geweld (fysiek, emotioneel, seksueel, verwaarlozing...). Elke ervaring van geweld is er één te veel. Bovendien cumuleren de ervaringen van geweld (van voor, tijdens en na de vlucht) en brengen ze de ontwikkeling van kinderen en hun toekomst nog extra in gevaar. Onderzoek toont duidelijk aan dat geweld op korte en lange termijn nefaste effecten heeft op de emotionele, sociale, cognitieve, neurologische, fysieke en seksuele ontwikkeling van het kind.

Onveiligheid voorkomen en aangepast reageren wanneer het zich toch voordoet, zijn de twee pijlers waarop een veiligheidsbeleid moet steunen. De ontwikkeling van een adequaat veiligheidsbeleid is een prioriteit voor kinderen, gezinnen maar ook voor de opvangmedewerkers, die zich dag in, dag uit engageren voor een positief leefklimaat voor hun bewoners.

Voor de basisvoorwaarden, processen en praktijken binnen dit beleid inspireren we ons op de structurele aanpak die men de voorbije jaren in Duitsland uitbouwde. Overheid, opvangpartners en ngo's ontwikkelden er in 2016 samen *Minimum Standards for the Protection of Children, Adolescents and Women in Refugee Accommodation Centres*. Deze standaarden werden in 2018 uitgediept met een sterkere genderfocus. In 2021 volgden er standaarden voor alle asielzoekers: *Minimum Standards for the Protection of Refugees in Refugee Accommodation Centres* (2021). Die standaarden werden ontwikkeld in samenwerking met het federale ministerie van Gezinszaken, Senioren, Burgers, Vrouwen en Jeugd, Unicef en tientallen middenveldorganisaties en opvangcentra. Ook gespecialiseerde organisaties rond familiaal geweld, mensenhandel, seksueel geweld, lgbtqi+ en de jeugdzorg werkten eraan mee.

We vertalen de structuur en de inhoud van deze minimumnormen naar de Belgische opvangcontext en vullen ze aan met onze onderzoeksresultaten. Aangezien de focus van dit onderzoek kinderen en gezinnen zijn, spitsen we onze

aanbevelingen daarop toe, maar de aanbevelingen zullen de veiligheid van alle bewoners sterk verbeteren.

5.1 EEN PLAN VOOR DE VEILIGHEID VAN KINDEREN EN GEZINNEN

Een eerste minimumnorm is de opmaak van kindvriendelijke (interne) veiligheidsplannen in het hele opvangnetwerk en in alle opvangcentra. Zo'n veiligheidsbeleid omvat duidelijke procedures voor preventie en detectie, ondersteuning en opvolging van agressie, geweld en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag, in het bijzonder voor incidenten waarbij kinderen betrokken zijn. De uitvoering ervan is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de hele personeelsgroep, waarbij elke functie mee verantwoordelijkheid opneemt.

Binnen dit kader voert ieder centrum op regelmatige basis een risicoanalyse uit. Daarbij onderzoekt men risico's die verbonden kunnen zijn aan de omgeving, de infrastructuur (met specifieke aandacht voor sanitair, gangen, afgelegen ruimtes, gemeenschappelijke ruimtes...), de samenwerking met andere instellingen, organisaties en externe actoren en vrijwilligers, het personeel, de bewoners en de gezinsdynamieken. Een optimale risicoanalyse betreft bewoners en personeel. Kinderen worden op een veilige en kindvriendelijke manier ook in dit proces betrokken. Deze participatieve risicoanalyse gebeurt op een divers-sensitieve manier met aandacht voor genderaspecten.

De risico's die daaruit naar voren komen, worden opgenomen in een intern veiligheidsplan met als doel die risico's te voorkomen of te beperken. Waar nodig leidt dat tot aanpassing van regels, procedures en infrastructuur. Medewerkers in alle centra hebben ook een duidelijk kader over wat onder (gedeeld) beroepsgeheim valt, maar ook wanneer er een mogelijkheid of een verplichting is om afstand te doen van het beroepsgeheim in het belang van kinderen of bewoners.

5.2 PERSONEELSBELEID MET OOG VOOR VEILIGHEID

Een tweede minimumnorm heeft betrekking op het personeelsbeleid om veiligheid te garanderen. Het management van ieder centrum is als eerste verantwoordelijk voor het veiligheidsplan. Elke medewerker verbindt zichzelf tot het naleven van een gedragscode, waarin er specifieke aandacht is voor de noden van kinderen. Zo'n gedragscode wordt besproken en ondertekend bij de indienstneming van nieuw personeel, maar ook bij het samenwerken met vrijwilligers of andere dienstverleners die toegang krijgen tot het opvangcentrum.

Alle opvangmedewerkers krijgen een basisvorming over de noden van kinderen en gezinnen, zowel bestaande personeelsleden als nieuwe medewerkers kort na

hun aanstelling. Ze krijgen jaarlijks verdere vorming over onder andere veiligheid, trauma en gezinsdynamieken. Intervisiemogelijkheden bestaan voor de opvangmedewerkers zowel intern als extern.

5.3 INTERNE PROCESSEN EN EXTERNE SAMENWERKING

Elk centrum legt de basisregels voor een positief leefklimaat vast. Zo'n huishoudelijk reglement moet actief gedragen worden door de hele personeelsgroep vanuit een positieve dynamiek: bewoners en medewerkers willen samen verantwoordelijkheid nemen voor de leefbaarheid. Daarbij is er expliciet aandacht voor de noden van kinderen en gezinnen, waarmee alle bewoners rekening moeten houden. Kinderen worden actief betrokken in de uitleg over het leefklimaat. Kindvriendelijke versies van de leefregels worden met de kinderen gedeeld in hun taal en aangepast aan hun leeftijd.

Men informeert actief kinderen, gezinnen of andere bewoners waar ze (bezorgdheden over) geweld kunnen signaleren. Elk centrum heeft een kindvriendelijk en laagdrempelig meldpunt voor alle situaties waarin de veiligheid of integriteit van kinderen of andere bewoners bedreigd is. Daarvoor zijn er in ieder centrum voor kinderen makkelijk toegankelijke, herkenbare en gevormde vertrouwenspersonen. Elk centrum beschikt over speciaal opgeleide personen (vrouwelijk en mannelijk) die al wie te maken heeft met geweld kunnen begeleiden en ondersteunen. Hun namen en functie zijn bekend. Zij hebben ervaring in crisisinterventie en kunnen psychologische eerste hulp verschaffen.

Ouders en kinderen krijgen kort na de intake informatie over wat zij moeten doen rond veiligheidsrisico's zoals brand, geweld, misbruik, alcohol of drugs. Informatie over specifieke veiligheidsrisico's rondom het centrum is ook van belang. De opvangcentra zetten in op actieve voorlichting en preventie bij de bewoners, over vormen van geweld, juridische informatie, gezondheid van vrouwen, geweldloze opvoeding, ouderschapsondersteuning, kinderrechten...

Elk centrum heeft een sociale kaart met een duidelijk overzicht van samenwerkingen of adressen voor eventuele doorverwijzingen, zoals opvanghuizen, politie, justitie, juridisch advies, jeugdzorg, centra voor slachtoffers van seksueel en/of familiaal geweld... Duidelijke informatie en een ondersteunend taal- en tolkenbeleid zijn een cruciaal hulpmiddel. De overheid moet kosteloze en kwalitatieve tolkdiensten verschaffen. Specifieke regelingen moeten de toegang tot een tolk garanderen bij (gewelddadige) incidenten die buiten de klassieke werkuren gebeuren.

Er bestaat ten slotte een onafhankelijke klachteninstantie die neutraal en toegankelijk is. De samenstelling en de verantwoordelijkheden van deze klachteninstantie worden in open dialoog besproken tussen de opvangpartners. In Nederland beschikt elk centrum over op zijn minst twee 'aandachtsfunctionarissen huiselijk geweld en kindermishandeling'.

5.4 OMGAAN MET SITUATIES VAN GEWELD EN RISICOBEEHEER

Een vierde minimumnorm gaat over concrete handelingskaders. Elk redelijk vermoeden van geweld tegen kinderen of andere bewoners wordt ernstig genomen en onderzocht. Daarvoor zijn er duidelijke procedures voor de behandeling en analyse van vermoedens in geval van aanwijzingen van geweld door interne en externe personeelsleden, bewoners, gezinsleden of door externe personen.

Er bestaan ook duidelijke procedures in geval van daadwerkelijk geweld. Hoe herstelt men de onmiddellijke veiligheid? Hoe biedt men steun na gewelddaden, onder andere eerste medische en psychosociale hulp, informatie over rechten, fysieke scheiding van vermoedelijke daders en informatie over de mogelijke verdere opvolging.

Een specifiek handelingskader bestaat voor kinderen die indirecte slachtoffers van geweld zijn (toeschouwers van gewelddadige incidenten), met aandacht voor verdere psychosociale opvolging. Om het gevaar te beoordelen na een gewelddadig incident moet het management een beroep doen op ervaren specialisten voor de beoordeling van het niveau van gevaar.

Er bestaat ook een duidelijk kader dat aangeeft wanneer men politie inschakelt. Daarbij beoordeelt men de vorm van geweld, de graad van gewelddadigheid, de machtsverhouding tussen dader en slachtoffer en het risico op herhaling. Opvangmedewerkers krijgen training om te weten wanneer ze de plicht hebben om een incident te melden en door te verwijzen.

Om op te komen voor hun rechten kunnen slachtoffers een beroep doen op een opgeleide gespecialiseerde adviseur/raadsman, die hen kan adviseren over rechtsveiligheid en strafrechtelijke procedures.

5.5 MENSELIJKE, BESCHERMENDE EN FACILITERENDE OMSTANDIGHEDEN

Een preventief veiligheidsbeleid is een cruciaal onderdeel van het ondersteunen van een positief leefklimaat. Aangepaste infrastructuur en begeleiding zijn daar

de minimale basisvoorwaarden voor. De opvangpartners moeten daarbij de bestaande veiligheidsmaatregelen voor gebouwen aanscherpen en consequenter toepassen, ook tijdens opvangcrisissen. Een veilige toegang tot het centrum, afsluitbare en beveiligde wooneenheden, dienstalarmen met noodknoppen, goed verlichte hallen, aangepaste en afsluitbare sanitaire voorzieningen: dat zijn slechts enkele aspecten die gegarandeerd moeten zijn.

Ieder centrum heeft kindvriendelijke infrastructuur, met veilige en aangename gemeenschappelijke (speel- en verblijfs)ruimtes. Autonomie, privacy en de menselijke verbondenheid van kinderen en gezinnen versterken zijn de doelstellingen van de begeleiding. Beleidsmakers zorgen voor een geïntegreerde infrastructuurplanning, houden rekening met de noden van kinderen en gezinnen en garanderen gevormd en voldoende aanwezig personeel.

5.6 MONITORING VAN DE TOEPASSING VAN HET VEILIGHEIDSPLAN

Een laatste minimumnorm is dat de veiligheidsplannen regelmatig worden geëvalueerd, samen met de afgeleide procedures en mechanismen. Zo'n monitoring moet de basis vormen voor verdere planning en mogelijke herzieningen. De monitoring integreert participatiemogelijkheden voor bewoners en personeel.

Daarnaast bestaat er een robuust registratiesysteem voor incidenten. De huidige incidentregistratie wordt herzien om te garanderen dat geweldsituaties waarbij kinderen direct en indirect betrokken zijn geweest daadwerkelijk geregistreerd en geanalyseerd worden.

INSPIRERENDE PRAKTIJK

- In Nederland organiseerde het Ministerie van Justitie en Veiligheid in 2018 een belangrijke externe audit van de sociale veiligheid van bewoners in asielzoekerscentra.
- In Nederland werkt men met veiligheidsdoelen die het Centraal Orgaan opvang voor asielzoekers vooropstelt en die elk centrum moet waarmaken. Zo wordt de vooruitgang in het kader van het verbeteren van veiligheid opgevolgd en geobjectiveerd.

6 **SCHAKELN EN VERBINDEN: ORGANISEER EEN STERK NETWERK ROND OPVANGCENTRA**

Kind- en gezinsgericht werken gebeurt in de opvangcentra, maar ook in belangrijke mate buiten de centra. In het opvangnetwerk moet men kinderen en gezinnen actiever ondersteunen, maar ook sterker inzetten op de schakel- en verbindingsfunctie naar andere sectoren. Dat wil ook zeggen dat aanpalende beleidssectoren daar meer dan vandaag voor moeten openstaan.

6.1 **NOOD AAN GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG INVULLEN**

Een goede fysieke en geestelijke gezondheid is een voorwaarde opdat kinderen zich maximaal kunnen ontwikkelen. Kinderen en gezinnen in de opvang moeten dan ook effectieve toegang hebben tot preventieve en curatieve (medische en psychische) zorg en nazorg, zowel in de opvangstructuren als in externe medische en zorgvoorzieningen. Bijzondere aandacht gaat naar hun lichamelijke en geestelijke gezondheid, rekening houdend met eerdere lichamelijke ontberingen en gezondheidsbeperkingen, en met de psychologische gevolgen van geweld, trauma's en verlies.

In de opvang is het wenselijk sterker in te zetten op psycho-educatie, en proactief en divers-sensitief te sensibiliseren om weerstand en/of wantrouwen tegenover geestelijke gezondheidszorg te verminderen. In de opvangcentra worden opvangmedewerkers geconfronteerd met zeer complexe situaties en noden. Telkens stelt men vast dat er gaten zijn in het aanbod of dat de toegang beperkt is voor de doelgroep. Zware psychiatrische problematieken, kinderen met beperkingen en/of leerstoornissen, ouders met een verslavingsprobleem, gezinsleden met suicidale gedachten, familiaal geweld: dat zijn allemaal situaties waar de opvang noch de expertise noch de middelen heeft om die goed te omkaderen.

Toegang tot speciale zorg voor alle kinderen en gezinsleden met extra noden zou vanzelfsprekend moeten zijn. Om dat te garanderen bouwen opvangstructuren samenwerkingsverbanden uit met gespecialiseerde diensten en maken ze werk van een 'warme doorverwijzing'.

Tegelijk kunnen opvangmedewerkers maar schakelen en verbinden als er voldoende aanbod is aan meertalige en divers-sensitieve hulpverlening. Dit vereist dat er werk wordt gemaakt van aan aangepast aanbod voor vluchtelingen in de geestelijke gezondheidssector maar ook in de sector personen met handicap. Meer en betere samenwerkingen met alle vormen van slachtofferhulp (in het

kader van familiaal, seksueel of andere vormen van geweld) is ook fundamenteel. Verdere sensibilisering van politiediensten en jeugdzorg blijft nodig. Binnen het welzijns- en gezondheidsbeleid is er nood aan een inhaalbeweging om de ontwikkeling van een voldoende en toegankelijk aanbod aan divers-sensitieve zorg mogelijk te maken.

6.2 **STERKER SCHAKELN NAAR ONDERWIJS**

Toegang tot onderwijs is fundamenteel voor de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling van de kinderen. Het is daarom ook een van de fundamentele kinderrechten. Opvangmedewerkers moeten gezinnen en kinderen begeleiden om te zorgen voor een vlotte toeleiding naar gepast onderwijs. Ouders en kinderen worden actief geïnformeerd over het schoolsysteem. Opvangstructuren ondersteunen de betrokkenheid van de ouders bij de school, en van de school bij de ouders. Ouders worden aangemoedigd om de schoolontwikkeling van de kinderen mee te volgen en, waar mogelijk, mee te sturen. De opvangmedewerkers faciliteren directe en constructieve communicatie tussen de ouders en de school. Elk kind heeft toegang tot huiswerkbegeleiding, intern of via externe partnerschappen. Toegang tot informaticamateriaal en internet is gegarandeerd.

Vanuit de opvangstructuren is er een actieve dialoog met de scholen om het welzijn en welbevinden van kinderen in de centra te verhogen en pestgedrag te voorkomen. Ouders en gezinsleden worden daarin actief betrokken. De continuïteit van de onderwijsloopbaan van kinderen in dezelfde taalrol staat centraal bij beslissingen over toewijzing van opvangplaatsen en eventuele transfers (zie verder).

Een onderwijsbeleid dat scholen voldoende mogelijkheden en middelen geeft om kinderen uit opvangcentra te begeleiden is een noodzakelijke voorwaarde om dat te realiseren. De conclusies van de strategische verkenning *Onderwijs voor vluchtelingen. Warm onthaal, vlotte leerloopbaan en duurzaam toekomstperspectief* (VLOR, 2018) zijn anno 2022 nog steeds actueel. De extra middelen die in het voorjaar van 2022 worden vrijgemaakt om scholen te ondersteunen om kinderen op de vlucht uit Oekraïne recht op onderwijs te geven, moeten ook kunnen bijdragen aan betere ondersteuning voor kinderen die leven in opvangcentra.

7 **HOE KINDVRIENDELIJK IS HET ASIEL- EN OPVANGBELEID?**

Een laatste en fundamentele vraag is die naar de kindvriendelijkheid van de huidige asiel- en opvangsector. Hoewel deze vraag geen deel uitmaakte van de onderzoeksopdracht, brachten medewerkers, experts en gezinnen ze geregeld ter sprake. Een systematische evaluatie van de huidige asielprocedure vanuit een kindperspectief is zowel wenselijk als noodzakelijk.

België kan hier leren van Nederland, dat sinds de vluchtelingencrisis van 2015 het asiel- en opvangbeleid systematisch wetenschappelijk laat opvolgen en evalueren. Een van de conclusies uit het Nederlandse rapport *In uitvoering. Een analyse van het op statushouders gerichte beleid en wat er nodig is om dit beleid te verbeteren* is dat de periode in de asielopvang korter moet worden en zinvoller ingevuld. Integratie begint immers al in de opvang (Dagevos et al., 2021; Geldof, 2021).

De genormaliseerde crisismodus in de opvangsector is op vele vlakken nefast. Het debat gaat vandaag te veel over de kwantiteit: hoe kunnen we op zo kort mogelijke tijd extra opvangplaatsen creëren? Kinderen en gezinnen in asielopvang kansen geven vereist een focus op de kwaliteit van de opvang, of het nu gaat over de infrastructuur of de begeleidingsmogelijkheden.

Het geregeld openen en sluiten van tijdelijke opvangcentra gaat samen met het telkens opnieuw moeten rekruteren en ontslaan van opvangmedewerkers. Ervaring en expertise gaan zo te vaak verloren. Kinderen en gezinnen worden bij sluiting aan transfers naar andere centra onderworpen. Meer duurzaamheid in het personeelsbeleid, met minder verloop van opvangmedewerkers, is ook cruciaal voor de opbouw van vertrouwensrelaties tussen kinderen en gezinnen en de opvangmedewerkers.

Dit onderzoek maakt de noodzaak duidelijk om tot een doorlichting te komen van het asielbeleid vanuit het perspectief van kinderen en kinderrechten. Dat begint bij een screening van de aanmelding en toewijzing in het Klein Kasteeltje. Hoe kindvriendelijk verloopt de aanmelding, van de wachtrij aan het centrum tot de stapsgewijze procedure. Hoelang verblijft men in het Klein Kasteeltje? Wat in theorie een verblijf van enkele dagen zou moeten zijn, loopt in realiteit bij gebrek aan capaciteit soms op tot meerdere weken. Hoe verloopt de toewijzing naar opvangcentra, en hoe groot of beperkt is het aantal opvangplaatsen dat als kind- en gezinsvriendelijk kan worden bestempeld? Hoeveel mogelijkheden hebben

opvangmedewerkers vandaag om kinderen en gezinnen te begeleiden? Om te schakelen naar welzijn, geestelijke gezondheid, onderwijs of vrije tijd?

Staat het belang van het kind vandaag écht centraal bij de sluiting van centra? We weten dat stabiliteit en voorspelbaarheid van cruciaal belang zijn voor kinderen. Houdt men bij beslissingen over eventuele transfers tussen opvangcentra bij sluiting van centra altijd rekening met de taal, de belangen van de kinderen en het gezin? Kunnen kinderen steeds hun schooljaar afmaken? Worden verhuizingen pas aangevat als de overgang naar een andere school is geregeld?

Dat alles vereist een kind- en gezinsvriendelijker asielbeleid en meer aandacht voor vluchtelingen in gezinsbeleid. In het asielbeleid is er tot nu toe onvoldoende aandacht voor de grote groep aan gezinnen – met en zonder kinderen – en niet-begeleide minderjarigen die vandaag in België om internationale bescherming vragen. Een gezinsleven in de huidige collectieve opvanginfrastructuur, waar kinderen en gezinnen soms meerdere jaren moeten verblijven, is allesbehalve gegarandeerd. De infrastructuur, de duurtijd van de procedure en een onvoldoende kind- en gezinsgerichte begeleiding zetten kinderrechten en het recht op gezinsleven zwaar onder druk. We pleiten daarom expliciet voor een meer kind- en gezinsgericht asielbeleid. Het opstarten van een werkgroep, met alle opvangpartners, over het ondersteunen van kinderen en gezinnen is een minimaal startpunt.

Maar ook het gezinsbeleid moet zich explicieter richten op mensen die wachten op een beslissing over hun asielaanvraag. Mensen worden geen gezin na hun erkenning, ze zijn dat al wanneer ze aankomen in ons land en een asielaanvraag indienen. Samenwerking tussen deelregeringen en het federale beleid kan hier veel intensiever, in het belang van de betrokkenen. Het zou een gemiste kans zijn om het gezinsbeleid en het asiel en migratiebeleid vanuit een humanitair gezinsperspectief niet beter op elkaar af te stemmen (Geldof *et al.*, 2022).

8 ZET HET BELANG VAN KINDEREN CENTRAAL

Dit onderzoek *Kansen voor begeleide kinderen in opvang versterken* kwam er op vraag van Fedasil, en met medewerking van alle opvangpartners. Het toont hoe vele opvangmedewerkers zich iedere dag weer inzetten om de begeleiding van kinderen en gezinnen in de opvang zo goed mogelijk te laten verlopen. Tegelijk is het confronterend om te zien dat de infrastructuur, de asielprocedure en de werkingsmogelijkheden de huidige asielopvang vaak onvoldoende kindvriendelijk maken.

Met de kindvisie die we ontwikkelden in dit project reiken we hefbomen aan om hier stappen vooruit te zetten, zowel op het vlak van veiligheid en ondersteuning van gezinnen als inzake infrastructuur en de schakelfunctie van opvangmedewerkers. Dat vraagt om beleidskeuzes om daar – sterker dan vandaag – op in te zetten. We hopen dat de verhalen en getuigenissen van kinderen, gezinnen en medewerkers uit het opvangnetwerk de noodzaak duidelijk maken om het belang van kinderen meer centraal te zetten in het beleid van elk van de centra, in het asielbeleid en in het gezinsbeleid, zodat kinderen in asielcentra eerst en vooral kind kunnen zijn.